

UYG'URLAR: KECHA VA BUGUN: O'ZBEKISTONDAGI UYG'URLARNING
IJTIMOIY-MADANIY HAYOTI VA TARIXI

Jonibekova Gulxumor Dilmurod qizi

Andijon Davlat Pedagogika instituti

Ijtimoiy va gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi (Tarix) yo'nalishi.

1-bosqich magistranti

gulhumormahmudova194@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 22.06.2026

Revised: 23.06.2026

Accepted: 24.06.2026

KALIT SO'ZLAR:

Uyg'urlar, Sharqiy Turkiston, Uyg'ur diasporasi, O'zbekiston, Migratsiya jarayonlari, Milliy madaniyat, Etnik tarix, Farg'ona vodiysi, Millatlararo totuvlik, Madaniy meros.

Ushbu maqolada O'zbekistonda istiqomat qilayotgan uyg'ur millatiga mansub aholining tarixiy shakllanishi, migratsiya jarayonlari hamda bugungi kundagi ijtimoiy-madaniy hayoti tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, uyg'urlar Markaziy Osiyoning qadimiy xalqlaridan biri bo'lib, XVIII–XIX asrlarda Sharqiy Turkistonda yuz bergan siyosiy jarayonlar natijasida O'zbekiston hududiga ko'chib kelgan va bu yerda yirik diaspora sifatida shakllangan. Ularning asosiy qismi Andijon, Farg'ona va Toshkent viloyatlarida istiqomat qilib, o'z milliy tili, urf-odatlari, an'analari va madaniy merosini saqlab qolishga muvaffaq bo'lgan. Shu bilan birga, uyg'urlar mamlakatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotida faol ishtirok etib, ko'p millatli jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo'shib kelmoqda. Tadqiqot natijalari O'zbekistonda millatlararo totuvlik va bag'rikenglik siyosati uyg'ur diasporasining milliy o'zligini asrab-avaylash hamda madaniy rivojlanishini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilayotganini ko'rsatadi. Mazkur tadqiqot uyg'urlar tarixi va bugungi ijtimoiy-madaniy hayotini o'rganish orqali Sharqiy Turkiston va Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasidagi tarixiy aloqalarni yanada chuqurroq yoritishga xizmat qiladi.

KIRISH

Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimiz hududida istiqomat qilayotgan turli millat va elat vakillarining milliy madaniyati, tili va an‘analarini asrab-avaylash hamda rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratilgan. Ana shunday millatlardan biri uyg‘urlar bo‘lib, ular O‘zbekistonning ko‘p millatli jamiyatida o‘ziga xos o‘rin egallaydi. Tarixiy manbalarga ko‘ra, uyg‘urlar Markaziy Osiyoning qadimiy xalqlaridan biri bo‘lib, ularning O‘zbekiston hududiga ko‘chib kelishi Sharqiy Turkistonda yuz bergan murakkab siyosiy va ijtimoiy jarayonlar bilan bog‘liqdir. O‘zbekistondagi uyg‘urlar asrlar davomida mahalliy aholi bilan yaqin iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy aloqalarda yashab kelgan. Ayniqsa, XVIII–XIX asrlarda Sharqiy Turkistonda yuz bergan siyosiy beqarorlik va migratsiya jarayonlari natijasida uyg‘urlarning muayyan qismi Farg‘ona vodiysi, Toshkent va boshqa hududlarga ko‘chib kelgan. Bugungi kunda ular mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotida faol ishtirok etib, o‘z milliy qadriyatlari, urf-odatlari va madaniy merosini saqlab qolishga alohida e‘tibor qaratmoqda. Uyg‘urlar tomonidan asrab-avaylanayotgan madaniy an‘analar, hunarmandchilik, milliy taomlar, folklor va san‘at namunalari O‘zbekistonning boy madaniy xilma-xilligini yanada boyitmoqda. Shu bilan birga, O‘zbekistondagi uyg‘urlar tarixini o‘rganish Sharqiy Turkiston va Markaziy Osiyo xalqlari o‘rtasidagi tarixiy aloqalarni yoritishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Ularning etnik shakllanishi, migratsiya jarayonlari hamda bugungi kundagi ijtimoiy-madaniy hayotini tadqiq etish nafaqat uyg‘ur diasporasi tarixini, balki mintaqadagi etnomadaniy jarayonlarni chuqurroq anglash imkonini beradi. Mazkur maqolada O‘zbekistondagi uyg‘urlarning tarixi, shakllanish bosqichlari va hozirgi ijtimoiy-madaniy hayoti ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Dolzarbli

O‘zbekistonda yashayotgan uyg‘urlar tarixi va ijtimoiy-madaniy hayotini o‘rganish bugungi kunda dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Globalizatsiya jarayonlari kuchayib borayotgan hozirgi davrda milliy o‘zlikni saqlash, etnik madaniyat va tarixiy merosni asrab-avaylash masalalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Uyg‘urlar O‘zbekistonning ko‘p millatli jamiyatining ajralmas qismi sifatida mamlakat taraqqiyotiga

munosib hissa qo‘shib kelmoqda. Shu sababli ularning tarixiy ildizlari, migratsiya jarayonlari va zamonaviy hayotini o‘rganish millatlararo munosabatlar hamda madaniy integratsiya jarayonlarini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

Maqsadi

Maqolaning asosiy maqsadi O‘zbekistondagi uyg‘urlarning tarixiy shakllanish jarayonlari, migratsiya bosqichlari hamda bugungi kundagi ijtimoiy-madaniy hayotini o‘rganishdan iborat. Shuningdek, uyg‘ur diasporasining mamlakat hayotidagi o‘rni, milliy madaniyati va an‘analarini saqlashdagi faoliyati hamda O‘zbekistonning ko‘p millatli jamiyatidagi ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish maqolaning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

MATERIALLAR VA USULLAR

O‘zbekistondagi uyg‘urlarning tarixi va ijtimoiy-madaniy hayotini o‘rganish jarayonida tarixiy, qiyosiy-tahliliy va statistik tadqiqot usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy manbalarini uyg‘urlar tarixiga oid ilmiy adabiyotlar, tarixiy hujjatlar, demografik ma‘lumotlar hamda etnografik tadqiqotlar tashkil etdi. Uyg‘ur xalqining shakllanish tarixi, migratsiya jarayonlari va O‘zbekiston hududidagi joylashuvi tarixiy manbalar asosida tahlil qilindi. Arxeologik va antropologik ma‘lumotlar uyg‘urlarning Sharqiy Turkiston hududida qadimdan yashab kelayotganligini ko‘rsatadi. VIII asrda tashkil topgan Uyg‘ur xoqonligi esa mintaqaning siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotida muhim o‘rin tutgan. Tadqiqot davomida XVIII asr oxiri va XIX asrda Sharqiy Turkistonda yuz bergan siyosiy jarayonlar hamda ularning migratsiya harakatlariga ta‘siri alohida o‘rganildi. Xitoy hukmronligiga qarshi ko‘tarilgan qo‘zg‘olonlar natijasida uyg‘urlarning bir qismi Markaziy Osiyo hududlariga, xususan Farg‘ona vodiysiga ko‘chib o‘ta boshlaganligi aniqlandi. Ko‘chib kelgan uyg‘urlar dastlab kelib chiqqan hududlariga qarab “qashqarlik”, “yerkentlik”, “turfonlik” kabi nomlar bilan atalgan bo‘lsa, keyinchalik yagona “uyg‘ur” etnonimi ostida birlashgan. Tadqiqotda O‘zbekistondagi uyg‘urlar soni va hududiy joylashuviga oid ma‘lumotlar ham tahlil qilindi. Turli ilmiy manbalarda keltirilishicha, mamlakatda 48 mingga yaqin uyg‘ur millatiga mansub aholi istiqomat qiladi. Ularning asosiy qismi Andijon, Farg‘ona va Toshkent viloyatlarida yashaydi. Tarixiy jihatdan Farg‘ona vodiysi

O‘zbekistondagi eng yirik uyg‘ur jamoalari shakllangan hudud hisoblanadi. 20 mingdan ziyod uyg‘ur aholisi aynan Andijon viloyatida istiqomat qiladi.

Tarixiy-demografik ma’lumotlarni tahlil qilish jarayonida XIX asr va XX asr boshlariga oid manbalardan ham foydalanildi. Xususan, Cho‘qon Valixonov ma’lumotlariga ko‘ra, XIX asrning o‘rtalarida Qo‘qon xonligi hududida 300 mingga yaqin uyg‘ur aholisi yashagan⁴². Tadqiqotchilar esa bu ko‘rsatkich amalda yanada yuqori bo‘lishi mumkinligini qayd etadilar. Shuningdek, 1921-yilda Toshkent shahrida bo‘lib o‘tgan yig‘ilishda ushbu etnik guruh uchun “uyg‘ur” nomining rasman qabul qilinishi uyg‘ur xalqining milliy o‘zligini shakllantirishdagi muhim tarixiy bosqich sifatida baholandi⁴³. Tahlillar natijasida O‘zbekistondagi uyg‘urlar mamlakatning ko‘p millatli jamiyatining ajralmas qismi ekanligi aniqlandi. Ular savdo, hunarmandchilik, ta’lim, xizmat ko‘rsatish va madaniyat sohalarida faol ishtirok etib, milliy madaniy merosini saqlash va rivojlantirishga alohida e’tibor qaratmoqda.

⇒ **Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati**

O‘zbekistondagi uyg‘urlar tarixini va ijtimoiy-madaniy hayotini o‘rganish millatlararo munosabatlar, migratsiya jarayonlari hamda etnomadaniy taraqqiyot masalalarini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

1. Uyg‘urlarning O‘zbekiston hududiga ko‘chib kelish bosqichlari va tarixiy omillarini ilmiy jihatdan yoritish imkonini beradi.
2. Sharqiy Turkiston va Markaziy Osiyo xalqlari o‘rtasidagi tarixiy aloqalarni o‘rganishda muhim manba vazifasini bajaradi.
3. O‘zbekistondagi uyg‘ur diasporasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tahlil qilishga xizmat qiladi.
4. Millatlararo totuvlik va bag‘rikenglik siyosatining amaliy natijalarini yoritishga yordam beradi.
5. Uyg‘urlarning milliy madaniyati, urf-odatlarini va an’analarini saqlash jarayonlarini o‘rganish imkoniyatini kengaytiradi.

---

⁴² Валиханов Ч.Ч. Материалы и исследования о Кашгарии // Соч. Т. II. Алма-Ата, 1962. С. 172.

⁴³У. Абдуллаев, “Ўзбекистон худудида этник ва этнослараро жараёнлар: тарихи ва эволюцияси”, монография – Т.: “Ворис - нашриёт” нашриёти, 2025 й, 172 бет.

6. Mamlakatning ko‘p millatli jamiyatida etnik guruhlarining o‘rni va ahamiyatini baholashga ko‘maklashadi.

7. Kelgusidagi tarixiy, etnografik va demografik tadqiqotlar uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistondagi uyg‘urlar tarixiy shakllanish jarayoni, migratsiya omillari va ijtimoiy-madaniy hayoti o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, bugungi kunda ham o‘zining barqaror etnomadaniy xususiyatlarini saqlab kelmoqda. Dastlabki tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Sharqiy Turkistonda yuz bergan siyosiy beqarorlik va tarixiy jarayonlar natijasida uyg‘urlarning muayyan qismi Markaziy Osiyo hududlariga, xususan O‘zbekiston hududiga ko‘chib kelgan va bu yerda mustahkam diaspora sifatida shakllangan. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, uyg‘urlar dastlab hududlarga ko‘chib kelganida ularning ijtimoiy integratsiyasi bosqichma-bosqich kechgan. Ular “qashqarlik”, “yerkentlik” va “turfonlik” kabi hududiy nomlar bilan ajratilgan bo‘lib, keyinchalik yagona etnik “uyg‘ur” identifikatsiyasi shakllangan. Bu jarayon ularning milliy o‘zligini mustahkamlashda muhim rol o‘ynagan.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistondagi uyg‘urlar asosan Andijon, Farg‘ona va Toshkent viloyatlarida yashab, mahalliy aholi bilan yaqin ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy aloqalarni rivojlantirgan. Tarixiy-demografik ma‘lumotlarga ko‘ra, mamlakatda 48 ming atrofida uyg‘ur millatiga mansub aholi istiqomat qiladi. Ularning eng katta qismi Farg‘ona vodiysi hududida jamlangan bo‘lib, bu hudud tarixan yirik uyg‘ur jamoalari shakllangan markaz sifatida e‘tirof etiladi. 20 mingdan ziyod aholi aynan Andijon viloyatida yashashi qayd etiladi. Shuningdek, tadqiqot natijalari XIX asr va XX asr boshlariga oid tarixiy manbalar uyg‘urlar soni va ularning ijtimoiy mavqei haqida muhim ma‘lumotlar berishini ko‘rsatdi. Xususan, Cho‘qon Valixonov ma‘lumotlariga ko‘ra, Qo‘qon xonligi hududida 300 mingga yaqin uyg‘ur aholisi yashagan⁴⁴. Ayrim tadqiqotchilar esa bu raqam yanada yuqori bo‘lishi mumkinligini ta’kidlaydilar. 1921-yilda Toshkentda bo‘lib o‘tgan tarixiy yig‘ilishda

---

⁴⁴ Валиханов Ч.Ч. Материалы и исследования о Кашгарии // Соч. Т. II. Алма-Ата, 1962. С. 172.

“uyg‘ur” etnonimining rasmiy qabul qilinishi esa ularning milliy identitetini shakllantirishda muhim bosqich bo‘lgan⁴⁵.

Umumiy tahlillar natijasida shuni xulosa qilish mumkinki, O‘zbekistondagi uyg‘urlar mamlakatning ko‘p millatli jamiyatida faol ishtirok etib, savdo, hunarmandchilik, ta‘lim va madaniyat sohalarida muhim o‘rin egallaydi. Ularning madaniy merosi va milliy an‘analari O‘zbekistonning etnomadaniy xilma-xilligini boyitishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

⇒ **Muhokama natijasi**

1. Uyg‘urlar migratsiya jarayonlari natijasida O‘zbekiston hududida barqaror diaspora sifatida shakllangan.
2. Ularning ijtimoiy integratsiyasi tarixiy jarayonlar asosida bosqichma-bosqich rivojlangan.
3. Hududiy nomlardan yagona etnik identitetga o‘tish jarayoni milliy o‘zlikni mustahkamlashga xizmat qilgan.
4. Uyg‘urlar O‘zbekistonning asosiy hududlarida jamlanib, mahalliy aholi bilan uyg‘un ijtimoiy aloqalar o‘rnatgan.
5. Tarixiy manbalar uyg‘urlar soni va ularning jamiyatdagi o‘rnini aniqlashda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.
6. 1921-yildagi tarixiy qaror uyg‘ur etnik identitetining shakllanishida burilish nuqtasi bo‘lgan.
7. Uyg‘urlarning madaniy va ijtimoiy faolligi mamlakatning ko‘p millatli jamiyatini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistondagi uyg‘urlar tarixi, ularning migratsiya jarayonlari va bugungi ijtimoiy-madaniy hayoti mamlakatning ko‘p millatli jamiyati rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Tadqiqot natijalari uyg‘urlarning Sharqiy Turkistonda yuz bergan tarixiy-siyosiy jarayonlar natijasida Markaziy Osiyo hududlariga, xususan

---

⁴⁵ У. Абдуллаев, “Ўзбекистон худудида этник ва этнослараро жараёнлар: тарихи ва эволюцияси”, монография – Т.: “Ворис - нашриёт” нашриёти, 2025 й, 172 бет.

O‘zbekiston hududiga ko‘chib kelib, bu yerda barqaror diaspora sifatida shakllanganini ko‘rsatdi.

Tahlillar shuni tasdiqladiki, uyg‘urlar asrlar davomida o‘z milliy tili, urf-odatlarini, madaniy qadriyatlarini va an‘analarini saqlab qolgan holda mahalliy aholi bilan uyg‘un ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirib kelmoqda. Ularning Andijon, Farg‘ona va Toshkent viloyatlarida jamlanishi tarixiy va demografik jarayonlar bilan izohlanadi. Shuningdek, tadqiqot natijalari 1921-yilda “uyg‘ur” etnonimining rasmiy qabul qilinishi ularning milliy identitetini shakllantirishda muhim bosqich bo‘lganini ko‘rsatdi. Tarixiy manbalar esa uyg‘urlar soni va ularning jamiyatdagi o‘rnini aniqlashda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, O‘zbekistondagi uyg‘urlar mamlakatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotida faol ishtirok etib, millatlararo totuvlik va bag‘rikenglik muhitining mustahkamlanishiga o‘z hissasini qo‘shmoqda. Shu bois, uyg‘urlar tarixi va ijtimoiy-madaniy hayotini o‘rganish kelgusidagi ilmiy tadqiqotlar uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Litvinskiy B.A. *Istoricheskie sud'by Vostochnogo Turkestana i Sredney Azii (Problemy etnokul'turnoy obshchnosti)* // Vostochnyy Turkestan i Sredney Azii. M. 1984.; Yudaxin K.K. *Uyguro-uzbekskie yazykovye svyazi* // IAN KirSSR, №85. Seriya: Uyguro-dunganskoy kul'tury. Vyp. 1. Alma-Ata. 1950.; Zakharova I.V. *Material'naya kul'tura uygurov...* S. 219.
2. To‘g‘ri XVIII asrgacha (XV–XVI asrlarda) ham bir guruh uyg‘urlarning Farg‘ona vodiysi hududiga ko‘chib o‘tganini ko‘rsatuvchi yozma manbalar mavjud (qarang: masalan, Bartol’d V.V. *K istorii orosheniya Turkestana* // Soch. T. 3. M. 1965. S. 213.; Saydaxosov G. *Yazyk uygurov Ferganskoy doliny*. Alma-Ata. 1970. S. 3).
3. Валиханов Ч.Ч. Материалы и исследования о Кашгарии // Соч. Т. II. Алма-Ата, 1962. С. 172.
4. Zakharova I.V. *Material'naya kul'tura uygurov...* S. 223.
5. У. Абдуллаев, “Ўзбекистон худудиди этник ва этнослараро жараёнлар: тарихи ва эволюцияси”, монография – Т.: “Ворис - нашриёт” нашриёти, 2025 й, 172 бет.